

УДК 330.567.25:330.322(477)

Драган О.О.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі*

ЗАОЩАДЖЕННЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ ЯК ДЖЕРЕЛО ІНВЕСТИЦІЙ У НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ

Визначено роль інвестицій домогосподарств в економічному розвитку країни, проведено аналіз динаміки заощаджень населення, виявлено проблеми трансформації заощаджень домогосподарств в інвестиційні ресурси та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: заощадження, доходи, витрати, домогосподарства, інвестування, інвестиційні ресурси, економічний розвиток.

Драган О.О. СБЕРЕЖЕНИЯ ДОМОХОЗЯЙСТВ КАК ИСТОЧНИК ИНВЕСТИЦИЙ В НАЦИОНАЛЬНУЮ ЭКОНОМИКУ

Определена роль инвестиций домохозяйств в экономическом развитии страны, проведен анализ динамики сбережений населения, выявлены проблемы трансформации сбережений домохозяйств в инвестиционные ресурсы и предложены пути их решения.

Ключевые слова: сбережения, доходы, расходы домохозяйств, инвестиционные ресурсы, экономическое развитие.

Drahan O.O. HOUSEHOLD SAVINGS AS A SOURCE OF INVESTMENT IN NATIONAL ECONOMY

The article defined the role of household investment in economic development, analyzed the dynamics of household savings, identified problems of transformation of the household savings into the investment resources and offered the ways to solve them.

Keywords: savings, income, household spending, investment resources, economic development.

Постановка проблеми. Для забезпечення сталого економічного розвитку Україна нині відчуває гостру потребу в інвестиційних ресурсах. За низького рівня іноземних інвестицій заощадження домашніх господарств стають одним з найвагоміших джерел інвестицій.

Заощадження домогосподарств виконують важливу роль в економічних процесах, оскільки визначають перспективи розвитку національного господарства загалом. Своєю чергою, досягнення та підтримання стабільних темпів економічного зростання є пріоритетним завданням економічної політики уряду будь-якої країни світу. Домогосподарства забезпечують економіку країни вільними грошовими ресурсами за рахунок своїх заощаджень, вони ж створюють основний попит на різноманітну продукцію, яка виробляється суб'єктами господарювання і самі беруть участь у задоволенні цього попиту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній та класичній науковій економічній літературі проблема заощаджень є однією з найважливіших. Детальні та всебічні дослідження знайшли своє відображення в працях класиків економічного вчення, зокрема А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.Р. Хікс, Дж.М. Кейнс, П. Самюельсон і ін. Вітчизняні вчені в останні роки активно досліджують заощадження, серед них варто зазначити праці таких учених, як М. Алексеєнко, О.З. Ватаманюк, Н. Дорофєєва, С. Панчишин, М. Савлук, Т.С. Смовженко, М. Маламед та ін. Вони розглядали проблеми та чинники, які впливають на обсяг заощаджень та стимулювання заощаджень. Однак, теоретичні та практичні аспекти проблеми заощаджень потребують більш глибокого та комплексного дослідження. Сьогодні є поширеною думка залучення іноземних інвестицій, і, на жаль, мало уваги приділено можливості залучення внутрішніх коштів, які акумулюються для інвестування за кордон, а якщо всередині країни, то, як правило, в безпечні об'єкти. Залучення заощаджень населення до інвестиційних процесів, тобто переведення їх з неорганізованої (готівкової) форми в організовану (вклади у банківських уста-

новах; вклади у небанківських депозитних установах; придбання цінних паперів; вкладення у страхові поліси [3, с. 229]) є важливим питанням для України протягом усього періоду розвитку її економіки.

Використання грошових заощаджень громадян як джерела інвестиційних ресурсів сприяє зміцненню економічної безпеки країни, зниженню рівня інфляції національної грошової одиниці та соціальної напруги в суспільстві, що і обумовлює актуальність досліджуваної проблеми [7].

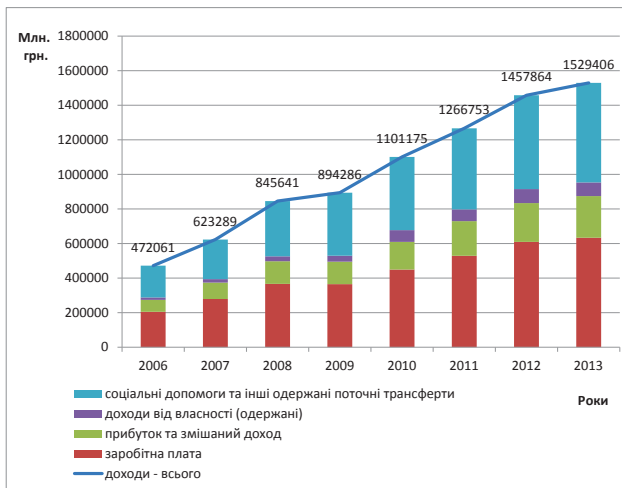
Мета статті. Основним завданням статті є аналіз динаміки доходів і витрат домогосподарств протягом останніх років, факторів, що впливають на обсяг заощаджень, розробка пропозицій щодо стимулювання заощаджень домогосподарств та залучення приватних доходів до інвестування економіки України.

Виклад основного матеріалу. Загалом під заощадженнями населення розуміється частина грошових доходів (надходжень) населення, яка не використовується на поточне споживання з метою накопичення в майбутньому. Так само заощадження населення розглядаються як невикористана за певний період частина грошових доходів фізичної особи або домашнього господарства [10].

Відповідно до основного положення класичної економічної теорії основними чинниками формування заощаджень є величина отриманого доходу, витрати на споживання, об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на схильність людини до заощаджень, а також величина процентних ставок комерційних банків, рівень оподаткування, рівень довіри до інститутів фінансового ринку, політична стабільність тощо.

Основою формування заощаджень домогосподарств є динаміка та структура доходів. Розглянемо обсяг доходів населення України у 2006–2013 рр. та джерела їх формування (рис. 1).

Проаналізувавши рисунок бачимо, що обсяги доходів за досліджуваний період постійно збільшувались та їх збільшення відбувалося достатньо рівномірно. Загальний дохід населення України збільшився з 472061 млн. грн. у 2006 р. до 1529406 млн. грн. у

Рис. 1. Обсяг доходів населення України у 2002-2011 рр.

Складено за даними [9]

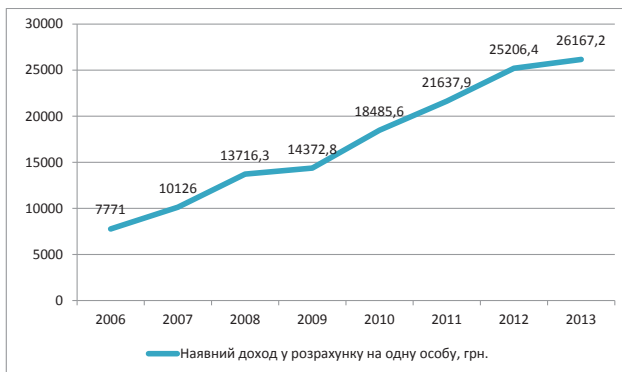
2013 р., тобто на 323,9%. Зрозуміло, що значний вплив на постійне підвищення обсягів доходів населення має інфляція. В структурі доходів найбільше значення має заробітна плата – 41,4% в середньому, що є достатньо типовим для країни, де більша частина населення є найманими працівниками.

Значну частину займають соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти – 37,6% в середньому, що можна пояснити більшою соціальною спрямованістю політики уряду за останні роки.

Частина населення займається підприємницькою діяльністю, що знайшло своє відображення і в структурі доходів, 15,7% яких отримано саме за рахунок цього виду активності.

Доходи від власності поки що не виконують суттєвої ролі – лише 5,2% в середньому за період. Це може бути пов'язано із нерозвиненістю фондового ринку як основного можливого джерела подібних доходів. Також потрібно враховувати, що в подібній статистиці не враховуються неофіційні доходи громадян, які формуються за рахунок оренди житла.

Також доцільно проаналізувати динаміку наявного доходу населення, щоб визначитись скільки домогосподарства можуть реально витратити та заощаджувати, якщо виключити усі відрахування. Наявний дохід – це максимальний обсяг грошових доходів, які призначені для використання домашніми господарствами на придбання споживчих товарів та оплату послуг.

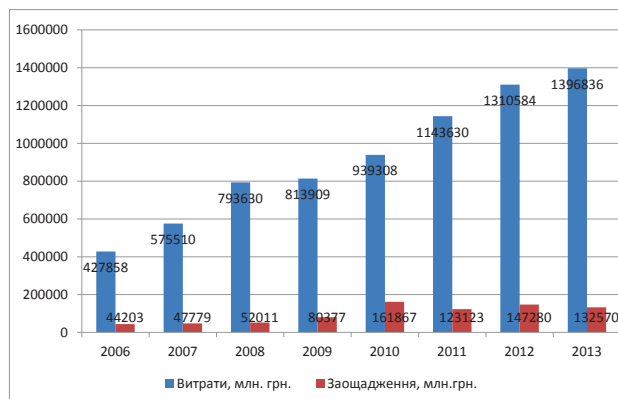

Рис. 2. Обсяг наявного доходу населення України (на одну особу) в 2006–2013 рр.

Складено за даними [9]

Наявний обсяг доходів населення зріс з 7771 грн. з розрахунку на одну особу до 26167,2 грн., або на 336,7%, водночас приріст наявного доходу був найбільшим в 2010 році порівняно з попереднім, він збільшився на 29%, а найменший приріст спостерігався в 2009 році – збільшення всього на 5%.

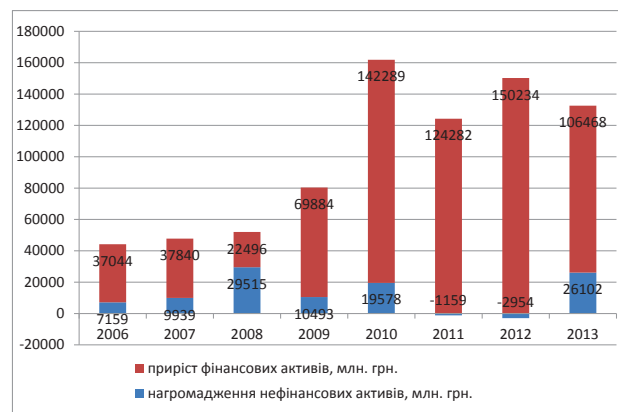
Далі проаналізуємо витрати та заощадження населення України за 2006–2013 рр. та порівняємо ці дві складові доходів населення (рис. 3). Витрати населення відображають витрати на придбання товарів та послуг; сплачені доходи від власності, поточні податки на доходи, майно та інші поточні трансферти. Заощадження – це нагромадження основного капіталу та матеріальних оборотних коштів, а також приріст фінансових активів у вигляді заощаджень у вкладках, в іноземній валюті тощо.

Рис. 3. Порівняння витрат та заощаджень населення України в 2006-2013 рр.

Складено за даними [9]

Динаміку заощаджень, які складаються з фінансових та не фінансових активів наведено на рисунку 4.

Рис. 4. Динаміка заощаджень населення України у 2006-2013 рр.

Складено за даними [9]

Аналізуючи динаміку заощаджень у період 2002–2010 рр. зауважимо, що починаючи з 2010 р. почалось істотне зростання заощаджень, які представлені фінансовими активами. В 2011 році заощадження українців скоротилися на 31,5% порівняно з попереднім роком. Негативні показники торкнулися передусім нагромадження нефінансових активів. Суттєво впав і приріст фінансових активів – на 14,4% в порівнянні з 2010 роком. Упродовж 2013 року також спостерігається негативна тенденція до скорочення заощаджень населення України (зменшилися на

10%), це можна пояснити складною економічною та політичною ситуацією, що склалася в країні.

Згідно з розрахунками, здійсненими на основі даних Держстату [9], гранична схильність до заощадження в Україні не є високою, у 2006–2012 роках частка заощаджень у доході домогосподарств України становила від 8,2% до 12,2% (єдиним винятком був 2010 рік – перший рік відновлення економіки після глибокої кризи 2008–2009 років, коли частка заощаджень досягла майже 17%, що пояснювалося необхідністю повертати банківські кредити, сума яких стрімко зростала в попередні роки) [5].

Одним з найактуальніших питань сьогодні залишається проблема трансформації заощаджень населення в інвестиції. Необхідно зазначити, що в силу низьки обставин залучення фінансових ресурсів для формування заощаджень українськими домогосподарствами не використовується в повному обсязі своїх можливостей. Відтак за даними досліджень 53% жителів України як і раніше вважають за краще зберігати свої заощадження вдома, 7% довіряють банківським депозитам, і лише 0,4% наших співвітчизників заробляють за допомогою інструментів фондового ринку [1].

Така ситуація яскраво демонструє наявність проблемних аспектів у цій сфері. Як свідчать дані опитувань, вітчизняні домогосподарства не мають фінансової можливості взагалі здійснювати заощадження – 76% опитаних, значна частка респондентів (14%) до головної перешкоди у формуванні заощаджень віднесли відсутність довіри до фінансових установ [1, с. 28]. Істотно вплинула на ситуацію економічна криза 2008 р., наслідки якої є ще досить відчутними, зокрема у поверненні довіри населення до різних фінансових інститутів.

Значимим фактором є так звана «фінансова неграмотність» населення, адже в ринкових умовах господарювання заощадження домогосподарств виступають безпосереднім об'єктом управління, що вимагає від населення володіння певним арсеналом хоча б мінімальних знань щодо основ функціонування фінансового ринку та можливих шляхів формування й інвестування заощаджень [1, с. 18].

Крім того, населення майже не користується послугами інвестиційних фондів – установ, які, з огляду на мету функціонування, значно спростили б процес ефективного управління заощадженнями для населення.

Відсутність інвестиційного інтересу домашнього господарства до цих інвестиційних інститутів можна пояснити такими причинами.

По-перше, рівень доходів населення залишається невисоким, кількість бідних громадян залишається значною (за даними Міністерства соціальної політики України за період 9 місяців 2013 р. близько половини бідного населення перебувало у стані крайньої бідності (47,0%), тобто мало сукупні еквівалентні витрати нижче 938 грн. на одну особу на місяць. Майже кожне третє домогосподарство з дітьми не «дотягує» до межі відносної бідності, а у кожному четвертому сукупні еквівалентні витрати є нижчими від офіційно встановленого прожиткового мінімуму на одну особу).

По-друге, залишається велика частка населення з доходами нижче прожиткового мінімуму, сильна галузева та регіональна диференціація доходів населення.

По-третє, значний вплив на фінансову поведінку домогосподарств має високий рівень тіньової економіки, прихованих доходів підприємницької діяльності, корупція.

Не менш важливим чинником є недостатній рівень розвитку фінансового ринку, що характеризується обмеженістю фінансових продуктів і відсутністю необхідних норм, правил, інститутів (захист прав власності, відкритість та достовірність інформації, регуляторна політика тощо), що, своєю чергою, обумовлює відсутність довіри до фінансових інститутів та нерозвиненість інвестиційної стратегії домогосподарств. Також в Україні відсутня державна політика щодо захисту учасників фінансових відносин забезпечення соціально-економічної та політичної стабільності в суспільстві [6].

Висновки. В Україні існує значний нереалізований інвестиційний потенціал домогосподарств. Низька інвестиційна активність населення передусім зумовлена втратою довіри до українських цінних паперів, неможливістю вкладень в іноземні цінні папери, слабкістю фінансових інструментів, нерозвиненістю фондових ринків, фінансовою неграмотністю населення. Для покращення ситуації необхідно застосовувати комплексний підхід, що передбачає підвищення рівня оплати праці населення із запровадженням зниженого податкового тиску на доходи фізичних осіб та зберіганням ємної податкової бази; розвиток та підтримку малого підприємництва і сімейного бізнесу; активізацію вторинного ринку цінних паперів; розвиток інститутів спільного інвестування, насамперед – структур відкритого типу; створення інфраструктури ринку цінних паперів для здійснення прямих інвестицій населення в цінні папери; розвиток системи державного захисту інтересів індивідуальних інвесторів; створення умов діяльності економічних суб'єктів, які будуть підсилювати їхню економічну активність та забезпечувати максимум вигод від роботи в легальному секторі працевлаштування, найманим робітникам і самозайнятим громадянам; проведення просвітницької та роз'яснювальної роботи серед населення щодо можливостей та переваг фінансових інструментів, а також доцільності використання послуг персональних фінансових менеджерів та фінансових консультантів, що дасть змогу домогосподарствам більш ефективно управляти власними фінансовими ресурсами.

Банківські установи, своєю чергою, мають пропонувати своїм клієнтам максимально зручні умови розміщення, збереження і гарантування вкладів, гнучкі відсоткові ставки, високу якість обслуговування та індивідуальний підхід. У процесі залучення депозитних коштів банками головними пріоритетами є надання якісних банківських послуг, довгострокова та взаємовигідна співпраця з клієнтами та партнерами.

Лише за таких обставин підвищення рівня національних заощаджень може трансформуватись у підвищення темпів економічного зростання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бонд Р. Фінансова грамотність та обізнаність в Україні: Факти та висновки / Р. Бонд, О. Куценко, Н. Лозицька. – Вид. 2-ге, доповнене та виправлене. – К.: USAID, 2010. – С. 41
2. Ватаманюк О.З. Заощадження в економіці України: макро-економічний аналіз: монографія / О.З. Ватаманюк. – Львів: Видав. центр Львів. Нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2007. – С. 189.
3. Доходи і заощадження в перехідній економіці України / В. Бандера, В. Буняк, О. Ватаманюк, Н. Дорофеева, Г. Коротка та ін.; за ред. С. Панчишин, М. Савлук. – Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – С. 243.
4. Кізіма Т.О. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку: монографія / Т.О. Кізіма; вст. слово С.І. Юрія. – К.: Знання, 2010. – 431 с.

5. Кравчук К. Трудова міграція як фактор економічного зростання в Україні. Аналітична записка / Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. – 2014.
6. Кузів І.В. Пріоритетні напрями інвестування заощаджень домашніх господарств в Україні // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 10. – С. 68–72.
7. Лебідь В.М. Проблеми формування та використання інвестиційного потенціалу домогосподарств в Україні / В.М. Лебідь, О.М. Гайдамака, Ф.Т. Міколяш // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – № 3(25).
8. Марець О.Р. Межі поширення виробничої функції домогосподарств в Україні / О.Р. Марець // Доходи та заощадження в умовах трансформації економіки України : наук. зб. / за ред. З.Г. Ватаманюка. – Л. : Інтереко, 2002. – С. 193–199.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrcensus.gov.ua.
10. Рамський А.Ю. Інвестиційний потенціал заощаджень фізичних осіб та механізми його реалізації / А.Ю. Рамський // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 5. – С. 174.
11. Янель Ю.А. Заощадження домогосподарств України та їх мотивація / Ю.А. Янель, К.О. Соломянова // Економіка, фінанси, право. – 2006. – № 6. – С. 9–13.

УДК 336.71 (477)

Дрозд І.В.

*аспірант кафедри фінансів і кредиту
Інституту магістерської та післядипломної освіти
Університету банківської справи Національного банку України*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ФУНКЦІОНУВАННІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Досліджено особливості трансформаційних процесів у функціонуванні вітчизняного банківського сектору. Визначено їх напрями відповідно до сучасних тенденцій розвитку національного та світового банківництва. Проаналізовано погляди вітчизняних та зарубіжних вчених з питання становлення та розвитку банківської діяльності, факторів, які впливають на трансформації у банківському секторі економіки України.

Ключові слова: банківський сектор, інтеграція, консолідація банківського капіталу, спеціалізація, трансформаційні процеси, універсалізація.

Дрозд И.В. ОСОБЕННОСТИ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ФУНКЦИОНИРОВАНИИ БАНКОВСКОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ

Исследованы особенности трансформационных процессов в функционировании отечественного банковского сектора. Определены их направления в соответствии с современными тенденциями развития национального и мирового банковского дела. Проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых по вопросу становления и развития банковской деятельности, факторов, влияющих на трансформации в банковском секторе экономики Украины.

Ключевые слова: банковский сектор, интеграция, консолидация банковского капитала, специализация, трансформационные процессы, универсализация.

Drozd I.V. THE FEATURES OF TRANSFORMATION PROCESSES IN THE FUNCTIONING OF THE BANKING SECTOR OF UKRAINE

The article investigates the features of transformation processes in domestic banking sector. Author clarifies the direction of its processes in accordance to modern trends in the development of national and global banking. Also in present research the analysis of views of domestic and foreign scholars on the formation and development of banking activity and factors that influence the transformation in the domestic banking sector of Ukraine are given.

Keywords: banking sector, integration, consolidation of banking capital, specialization, transformation processes, universalization.

Постановка проблеми. Формування сучасного банківництва відбувається в умовах поглиблення глобалізаційних процесів, інтеграції фінансових ринків, функціонування фінансових конгломератів та транснаціональних банків. Такі динамічні процеси розвитку банківської діяльності накладають специфічні особливості на функціонування національних банківських секторів, які характеризуються ідентичністю і неповторністю. Банківська діяльність, яка виходить за межі окремої країни, стає викликом для світової спільноти і для національних економік, банківські сектори яких можуть стати майданчиком концентрації банківських ризиків та розповсюдження кризових явищ. Глобальна фінансова криза змінила основні засади функціонування банківських та небанківських фінансових установ, посилила вимоги до управління та нагляду за системними банками та інтегрованими фінансовими посередниками.

У сучасних умовах успішність функціонування банківського сектору залежить від ступеня довіри економічних суб'єктів та їх повноцінної взаємодії з банками, оскільки саме ці чинники стимулюватимуть розбудову національної економіки і забезпечення фінансової стабільності економічних суб'єктів.

У таких умовах особливої актуальності набувають дослідження сутності та особливостей трансформаційних процесів у функціонуванні національного банківського сектору, їх ролі у забезпеченні подальшого стійкого та ефективного розвитку економіки України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням проблематики функціонування банківського сектору економіки України в сучасних умовах та питанням удосконалення діяльності комерційних банків присвячено праці відомих вітчизняних учених: О. Барановського, З. Васильченко, О. Вовчак, А. Дроб'язко, О. Константинової, А. Кузнецової,